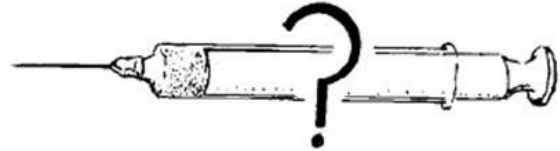

Sigida 9

Laben ni ladilikan minnu ka kan ka matarafa pikiri keli kama

1 Pikiri ka kan ka ke kun jumen na, a man kan ka ke kun jumen na?

Pikiri ke kun man ca. Bana caman be se ka kunben ani ka u furake ni fura duntaw ye. San o san mɔgɔ miliyon caman, kerɛnkerɛnɛnya la denmisenni kunda, olu be bana, ka u ke fiɲetɔw ye, walima u be fatu ka a sababu ke pikiriw ye, minnu man kan ka ke u la. O furakecogo jugu ninnu kelesi nafa ka bon keneya la ka teme bolici matarafali ni ji sanuman minni ani jegen matarafali kan. A ka ca a la:

Faratiba be pikiri la ka teme fura dunta kan.

Aw ye aw jija cogo beɛ la ka dɔgɔtɔɔ dɔ ka deme jini, barisa ni bana ka jugu kosebe fo ka a se pikiri keli ma, dɔgɔtɔɔ dɔ ka kan ka o ke.

Pikiri ka kan ka ke kun minnu na, olu de file:

1. Ni bana in fura pikirilama dɔɔn de be sɔɔ.
2. Ni banabagatɔ be fɔɔɔ kojugu, walima ni a te se ka foyi dun.
3. Bana cunnen kerɛnkerɛnɛn dɔw la, (aw ye gafe ɲe nata lajɛ).

2 Ni dɔgɔtɔɔ ye pikiri seben aw ka furaw la, aw ka kan ka mun ke?

Dɔgɔtɔɔ dɔw be pikiri seben mɔgɔw ka furaw la ka a sɔɔ a jeci te yen. O beɛ kɔfe, u be tila ka pikiri ke wari mine. U te pikiri geleyaw ni a kɔɔɔw jate dugumisenniw kɔɔ.

1. Ni dɔgɔtɔɔ b'a fe ka pikiri ke aw la, aw ye a jini ka a dɔn ni pikiri in ye aw ka bana fura ye, ani ni dɔgɔtɔɔ ye labenw sabati (ka alikɔli jɔsi tegew la, ani ka baarakeminenw saniya).

2. Ni dɔgɔtɔɔ dɔ ye pikiri seben aw kun, aw ye a jɛfɔ a ye pikiri be geleya minnu lase aw ma, kerɛnkerɛnɛnya la, mɔgɔ caman tɛ se pikiri keli la dugumisenw kɔnɔ. Aw be a jɛninka ni fura in suguya werɛw be sɔɔɔ (a forogonima, a kisɛma, a jima walima o ni a jɔgɔnnaw).
3. Ni jolisegesege ma ke aw la, dɔgɔtɔɔ tɛ se ka a dɔn ko pikiri witaminima ka kan ka ke aw la. Ni a ma joli segesegɛ, aw ye a fɔ dɔgɔtɔɔ ye ko a ka furakise walima, furaji walima a fura forogonima seben aw kun.

3 Pikiri ka kan ka ke bana cunnen minnu na aw masurunya dɔgɔtɔɔso la

Aw be taa ni banabagatɔ ye dɔgɔtɔɔso la min ka surun aw la. Banajugu dɔw be yen aw ka kan ka dɔgɔtɔɔ dɔ ka demɛ jɛni olu la jɔona. Ni dɔgɔtɔɔ menna a ma na, walima ni aw ma se ka taa ni banabagatɔ ye dɔgɔtɔɔso la, a ni fura min ka kan aw be o ke a la sani dɔgɔtɔɔ ka se aw ma. Walasa ka fura kɛta hake dɔn, aw be fura in kunnafoniseben kalan, a sanna ni min ye. Sani aw ka pikiri ke, aw b'a jɛni ka fura in kɔlɔlɔw dɔn ani ka u kunben (aw ye seben binkenɛmaw lajɛ gafe in kɔnɔ).

Bana minnu filɛ...	sigɛ tɛ olu ka pikiriko la...
Sinkɔrɔkerɛdimi jugumanba.(seben jɛ ___) Farifan bɛɛ balakasa (seben jɛ ___)	Pinisilini min hake ka ca (<i>Penicilline à forte dose</i>) (seben jɛ ___)
Jibaatɔfarigan (seben jɛ ___)	Anpisilini (<i>ampicilline</i>) (seben jɛ ___) ani et zantamisini (<i>gentamycine</i> , seben jɛ ___) ka fara avec metoronidazolɛ kunuta kan (<i>métronidazole pris par la bouche</i> , seben jɛ ___).
Tetanɔsi (nɛgɛtigɛbana) (seben jɛ ___)	Penisilini (seben jɛ ___) ni tetanɔsipikiri (<i>antitoxine tétanique</i>) (seben jɛ ___)
Bɛlɛni (seben jɛ ___) Marɛfakise walima nɛgɛ ka joginda kɔnɔ na (seben jɛ ___)	Pinisilini min hake ka ca (seben jɛ ___) walima penisilini, siterɛpitomisini (seben jɛ ___) O yɔɔɔ ka kan ka opere jɔona (seben jɛ ___)
Fɔnfɔni kinda walima buntɛnikinda	safura sɔɔɔmulama buntɛnifura sɔɔɔmulama
Kanjabana ni aw sɔminɛn tɛ sɔgɔsɔgɔniɛ ko la	anpisilini (seben jɛ ___)

Bana minnu file...	sigá tɛ olu ka pikiriko la...
Kanjabana ni aw dalen don a la ko sɔgɔsɔgɔniɛ bɛ a senkɔɔ	Anpasilini ni sitɛɛpitomisini faralen ɲɔgɔn kan (sɛbɛn ɲɛ ___) ani sɔgɔsɔgɔniɛfura wɛɛw ni olu bɔ sɔɔ (sɛbɛn ɲɛ 359)
Fɔɔnɔ dabilabali min ma se ka laɔ cogosi la	Vogaleni minta walima a pikiri (<i>Vogalene sirop ou injectable</i>) Faritanabanafura, misali la, porometazini (<i>prométhazine</i>) (sɛbɛn ɲɛ ___)
Faritanabana min juguyara	Epinefirini (<i>epinéphrine</i>), aderenalini (<i>Adrénaline</i> , sɛbɛn ɲɛ ___) ani ni aw sera ka difenidaramini sɔɔ (diphénhydramine) benadirili (<i>Benadryl</i> , sɛbɛn ɲɛ ___) walima polaramini miligaramu 200 (<i>polaramine 200 mg</i>)

Bana basigilen minnu file, olu bɛ furakɛ tuma dɔw la ni pikiri ye, nka o fana tɛ kɔɔɔ ko ye, a nafa ka bon aw ka dɔgɔɔ dɔ ka demɛ ɲini. O banaw file:

Sɔgɔsɔgɔniɛ min bɛ fongofongo la (sɛbɛn ɲɛ ___)	Sitɛɛpitomisini (<i>streptomycine</i>) (sɛbɛn ɲɛ 361) bɛ fara Sɔgɔsɔgɔniɛfuraw kan (sɛbɛn ɲɛ 359)
Npɔɔn (sɛbɛn ɲɛ ___)	Bezantini penisilinilama min hake ka ca (<i>Benzathine pénicilline à forte dose</i> , sɛbɛn ɲɛ 238 et 352)
Damajalan, sɔpisi (sɛbɛn ɲɛ ___)	Sɛfitiriyazoni (<i>Ceftriaxone</i> , sɛbɛn ɲɛ 359) Sipɛkitinimisini (<i>Spectinomycine</i> , sɛbɛn ɲɛ 359)

Pikiri MAN KAN KA kɛ fewu kun min na:

Ni aw bɛ se ka dɔgɔɔ ka demɛ sɔɔ joona, aw kana pikiri kɛ **abada**.

Bana min ma juguya ka dantemɛ, aw kana pikiri kɛ o la **abada**.

Aw kana pikiri kɛ **abada** mura walima murafarigantɔ la.

Aw beka bana min furakɛ ni pikiri ɲɛci tɛ o la, aw kana a kɛ **abada**.

Aw kana pikiri kɛ **abada** ka a sɔɔ aw ma pikirikelanw tobi fɔɔ.

Aw kana pikiri kɛ **abada** ka a sɔɔ aw ma a kɛcogo ɲɛdɔn ani ka a kɛli labenw sabati (pikirikelanw tobili ni fura keta hake).

Aw kana pikiri kɛ **abada** ka a sɔɔ aw ma bana sidɔn kosebe.

4 Aw man kan ka sɔn fura minnu pikiri ma FEWU

Aw man kan ka sɔn fura minnu pikiri la **abada**, olu de file:

1. **Witaminiw.** Witaminiw pikirilama man teli ka baara ke ka teme a kunutaw kan. Pikiriw da ka gelen wa u farati ka bon. Aw ye witamini furakisemaw ni a furajimaww ta. Olu ka ɲi ni pikiriw ye, walima aw ka dumuni numanw dun, a dɔ la aw mako tena jo witaminiw tali la.
2. **Bipeji, jegeji, witamini B12, ani jolisegin pikiri.** Aw kana ninnu pikiri ke abada. Joliseginfura (*sulfate ferreux*) tali de nafa ka bon.
3. **Kolosinsinfura (le calcium).** Kolosinsinfura pikiri keli jolisira fe, o ye farati belebele ye ni a ji ma lataa jolisira fe **ɗɗɗɗi ɗɗɗɗi**. A pikiri keli bobara la, o be se ka ne ta. Wulakɔnɔmɔgɔ man a kan ka sɔn mɔgɔ ka kolosinsinfura pikiri ke u la ka u to wula kɔnɔ.
4. **Penisilini (la pénicilline).** A ka ca a, la bana o bana be furake ni penisilini pikiri ye, fura dunta be se ka ke ka o bana furake. A farati ka bon ka penisilini pikiri ke jolisira fe. **Aw be se ka penisilini pikiri ke bana na**, min ka jugu.
5. **Penisilini ni siterepitomisini ɲagaminen (Pénicilline avec streptomycine).** Aw kana girin ka sɔn ni fura ɲagaminen na. Aw kana fura kofɔlen ninnu ke ka mura walima murafarigan furake barisa a te mako ɲe o banaw furakeli la. Fura kofɔlen ninnu be se ka geleya werew lase aw ma; ka banabagato tulo geren tuma dɔw la walima ka a faga. Fura ninnu ta ko jugu o be sɔgɔsɔgɔniye ni banajugu werew keneyali geleya.
6. **Kuloranfenikɔli (chloramphénicol) walima tetarasikilini (tétracycline).** Nin fura kofɔlen ninnu dunta ka ɲi kosebe. Fura ninnu kise tali ni u furaji mini ka fisa ni u pikiri ye.
7. **Sɔrɔmu (le sérum).** Sababuw ka dɔgɔ minnu be a jira ko sɔrɔmu ka ka kan ke banabagato la, kerɛnkerɛnnya la dugumisenniw kɔnɔ, ka da a kan pikiri dɔw ka teli ka banabagato faga. Aw kana sɔn sɔrɔmu ma, fo ka a bɔ kunfilanitu juguman furakeli la; hali o bee la, keneyajiw ka ɲi wa u farati man bon.
8. **Fura (pikiri) minnu be ke jolisira fe.** Jolisiralapikiri farati ka bon, o kama dɔgɔtɔɔ dɔrɔn de be se ka a ke ka ɲe. Aw kana pikiri ke bobara la abada. O fana keli a ɲejugu kan, o ka jugu ni a tɔ bee ye. Jolisiralafuraw ka kan ke ni farikololajidese be banabagato la, wa pikiri ɲedɔnɲagaw de ka kan ka a ke.

Furakise de ka fisa ni pikiri ye

5 Faratiw ni yere tangacogow

Farati minnu be pikiri la: 1) o ye, banakise sɔrɔli ye pikirida fe. 2) degun dɔw, walima fura kɔlɔlɔw

1. Bana min sɔrɔla pikiribiye donda fe. Nen donni farikolo la, banakise jensenni fari la hali negetigebana, olu bee be se ka sɔrɔ pikiriki kecogo jugu fe. negetigebana min sababu bɔra pikiriki la, o farati ka bon ka teme joginda ta kan. Sidabana be sɔrɔ minnen fe, minnen min donna sidato dɔ joli la.

Ni aw ye pikiriki ke ni biye ye, aw be aw hakili to a saniyali la. A ka kan aw ka pikiribiye saniya fɔlɔ, sani aw ka pikiriki ke ni a ye. pikiribiye tobilen kɔfe aw kana a to aw bolo ka maga a la kuma te fen were ma.

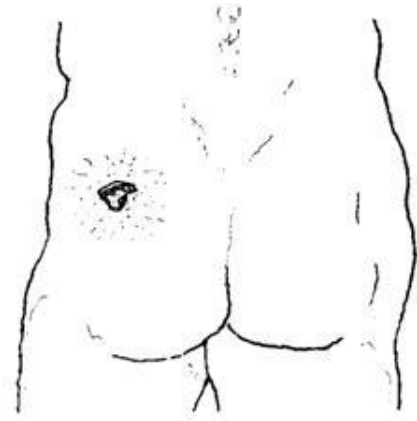
Biye min kera ka pikiriki ke ka teme, aw kana o biye kelen ke ka pikiriki ke mɔgɔ were la, ka a sɔrɔ aw ma a tobi. Aw ye bilasiralikanw bato ka je (aw ye gafe je nataw laje).

Aw be aw tegew saniya ka je sani aw ka pikiriki laben walima ka pikiriki ke

2. A ka fisa aw ka a jini ka furaw sidɔn ani ka yerekɔlɔsi feerew labato sani aw ka pikiriki ke.

Ni geleya werew sɔrɔla fura minnnu tali sababu la, aw kana o fura kelen ke o banabagato kelen na tuguni

- Fari bilen bilenni ka neje ke a senkɔrɔ
fari funufununi degunw, (aw ye sigida 9 laje)
- jenamini ni dusukun jukun (fɔtɔ nege)
- dibi donni je kɔrɔ
- mankan tulo kɔrɔ walima tulogeren yere
- kɔmɔkilidimi
- suguneke geleya

Joli nɛma i n'a fɔ nin jɔgɔn, o ye pikiriki biye tobobali ka sɔgɔlida no ye, ka da a kan a banakisew ma faga.

Kurukuru ni neje, o be se ka damine leri damado walima tile damado pikiriki kelen kɔfe. Ni o fura kelen tora ka ke banabato la tuguni, o be se ka a ka bana juguya walima ka a faga (aw ye gafe je 70 laje).

Pikiri biɓe saniya bali kera ka pikiri ke nin den in na (a banakisew tun ma faga ka ban pewu)

Pikiribiɓe saniyabali ye joli jugumanba bila den na fo ka ne sigi a koɓo. A laban na nenmanyɔɔo dayele la, o de jiralen file ja in na.

U ye pikiri ke den in na ko mura tun be a la. A tun be fisaya ni fura foyi yere tun ma di den ma. Sani fura ka den in keneya, a kera a ma sababujugu ye.

Aw ye aw janto nin na: ni aw be se, ni aw be denw furake, aw be a ke fura duntaw ye, aw kana pikiri ke u la abada.

Walasa ka nin degun ninnu bali:

Aw be pikiri ke ni o ye a sɔɔo a pɛci be yen.

- Aw be pikirijikelan ni pikiri biɓe tobi sani aw ka fura ke a koɓo, aw be aw kolosi kosebe u saniyalen ka to.
- Pikiri be ke fari yɔɔo min na, aw be o yɔɔo saniya ni banakisefagalan ye, sani aw ka pikiri ke
- Aw kana fura di banabagato ma ka teme fura kofɔlen kan, aw ka da a la fana ko a ka ji ani a ta waati ma teme.
- Aw ye pikiri ke a ke yɔɔoɓuman na. Aw kana pikiri ke denw ni denmisen fitiniw bobara la. Aw be u ka pikiri ke u woro kenemayanfan sanfela la. (aw ye a don ko ni pikiri kera den bobara la siɓe caman, a be fiɓe bila fasaba la.

Nin geleya ninnu be sɔɔo saniya matarafabaliya fe:

- Waati o waati ni aw be pikiri ke, a ka fisa aw ka a ke ni biɓe kura sanuman ye.

2. Mulukuli min sababu bɔra fasaba joginni na pikiri biɓe ni fura fe (sango ni a ma ji fasaw ma. O farati ka bon, barisa a be se ka ke a tigi te se ka taama tuguni.

Hali sisan o kelenw be mɔɔw sɔɔ. O be a jira ko pikiri ma ke bobara yɔɔ la, an dalen don a la ko fasaba te teme yɔɔ min fe. O farati ka bon kosebe ani fana a nɔ te se ka dilan ni o ye a sɔɔ pikiri min kera, o farati ka bon fasa ma, i n'a fɔ kinini (*quinine*) ni kinimakisi (*Quinimax*).

3. Fiye walima tulumafen dɔ jiginni jolisira fe min be a geren. jolisira fe pikiri min ma ke ka je walima ni jolisira pikiri kera fasisira fe, o sababu be se ka ke ni i ye fasisira fe pikiri ke ka a sɔɔ i ma a jatemine ko i be jolisira kan. Mɔɔ ka kan ka olu bee kalan walasa ka pikirikecogo nedɔn.

4. **Fura fila pagaminen minnu be baara ke jɔɔɔnfe, farikolo yɔɔ la pikiri kera yɔɔ min na.** A nafa ka bon ka furaw dɔn minnu be se ka pagami jɔɔɔn na ani minnu te se ka pagami.

Leri damadama walima tile damadama piriri kelen kɔfe, banabagato fari be se ka bilen bilen ani ka a ηεηε. Ni aw seginna ka o fura kelen ke a tigi la, a be se ka sa (aw ye gafe ηε laje).

5. **Bana minnu be sɔɔ fura fe** (faritenebanaw walima bana werew).

6 Geleya minnu be sɔɔ fura dɔw pikiri fe

Nin fura ninnu be geleyaba lase mɔɔ ma tuma dɔw la, geleya minnu ye *faritenebana jugumanbaw* ye. O geleyaw be sɔɔ nin fura ninnu pikiri fe.

- Penisilini (anpisilini be min na)
- Bagalakarilan serɔmulama (min dilanna ni so serɔmu ye)
 - }
 - Buntenikinda serɔmu
 - Fɔnfɔnnikinda serɔmu
 - Negetigeda serɔmu

A farati ka bon mɔɔw ma, fura ninnu delila ka geleya lase mɔɔ minnu ma ka teme. A farati be se ka bonya kosebe ni fura be tɔɔ lase mɔɔ ma, walima ni o ye a sɔɔ a delila ka faritenebana bila a tigi la i n'a fɔ faribilenni, kurukuruw bɔli fari la, fariηεηε, farifunu, walima ninakilidegun) lere dama dama walima tile dama dama pikiri kelen kɔ.

Faritenebana be se ka sɔɔ dondoli dɔ ka kinni fe walima fura dɔ kununi.

6.1 Walasa ka geleyaw bali pikiri kelen kɔfe:

1. Aw be pikiri ke ni o ye a sɔɔ feere were fosi te bana furakeli la. Misali la: aw kana sumayabana furake ni pikiri ye abada ni banabagato teka fɔɔɔ walima ni a kirinnen te. An ye a men ko geleya caman sɔɔla kinini pikiri kelen kɔfe.
2. Sani aw ka nin fura kofolenw pikiri ke, aw be aw jija aderenalini anpulu 2 ka ke aw bolo kɔɔ (sigida 25), ani sisanfura dɔ i n'a fɔ porometezini-feneregan (seben ne 385), walima difanhidaramini (*diphenhydramine*) wa benedirini (*Benadryl*, seben ne 386).
3. Sani aw ka pikiri ke, aw be banabagato nininka ni o ye a sɔɔ pikiri delila ka geleya dɔw lase a ma, i n'a fɔ ka nɔ bilemanw bɔ a fari la, walima geleya werew. Ni o delila ka ke, aw kana pikiri ke walima ka mɔɔ werew bila ka a ke.
4. Ni banajugu don i n'a fɔ kanjabana walima fɔnfɔnni kinda, a ka ca a la, pikiri be faritenebana bila a tigi la. O la, aw be anpulu tilayɔɔ 10nan ke fɔɔ ka a laje miniti 15 kɔɔ. Ni a ma foyi ke a tigi la, aw be a tilayɔɔ 4nan ke ka a fara a kan. Miniti 15 were kɔfe sani aw ka a tɔ ke.
5. Ni aw ye fura o fura ke banabagato la, aw ka kan ka a kɔɔsi miniti 30 kɔɔ ani ka nin geleya ninnu taamasije jatemine:
 - fari be sumaya, ka nigin, fari ne be jeya, wɔsiji sumalen be bɔ
 - dusukun tantanni be teliya ka a fanga dɔɔɔya
 - ninakili sɔɔli be geleya
 - a tigi nalon be ta
6. Ni aw ye nin taamasijew ye, aw be aderenalini (*adrénaline*) pikiri ke o yɔɔ bɛɛ la:
 - Baliku: mililitiri 1/2
 - Denmisenni mililitiri 1/4 –1/3 (ka a ben a kundama hake ma)

Aw be a tigi furake i n'a fɔ ni a kirinnen don (aw ye seben ne 77 laje). O kɔ, aw be sisanfura pikiri fila ke a la.

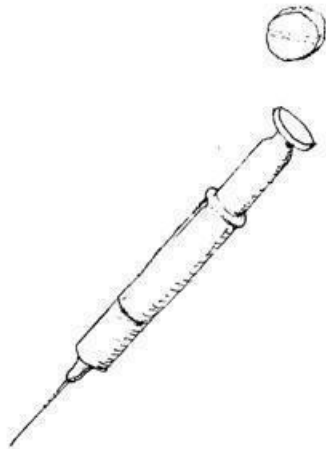

Farati

7 Penisilini pikiri ko geleyabaw kunbencogo

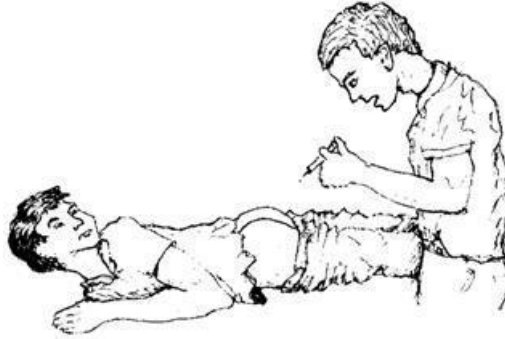
1. Ni banamisenni don:

Aw be penisilini (pénicilline) furakise di banabagato ma, o ka fisa ni a pikiri ye.

2. Sani aw ka pikiri ke, aw be a tigi nininka:

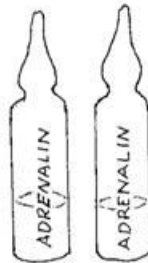
“Pikiri kelen ko i la, degun do delila ka i mine wa? i n'a fo fari bilenni, farijɛɛ, farifunu, walima ninakilidegun?”

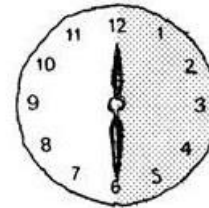
Ni o delila ke a la, aw kana penisilini (*pénicilline*); anpisilini (*ampicilline*) walima amokisikilini (*amoxicilline*) pikiri ke. Aw be banakisefagalan wɛɛɛ di, i n'a fo eritoromisini (*érytromycine*) (sɛɛɛn jɛ 354) walima silifamidi (*sulfamide*) (sɛɛɛn jɛ 356).

3. Sani aw ka penisilini pikiri ke:

Aw ye aw jija epinefirini (*épinéphrine*) (aderenalini) (*adrénaline*) anpulu dow ka ke aw bolo kɔɔ

4. Pikiri kelen ko:

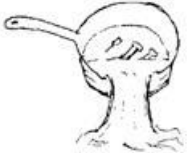
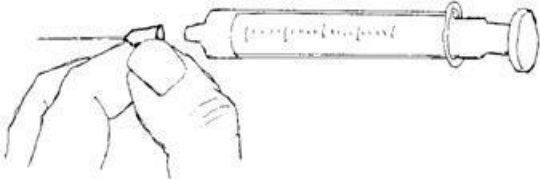
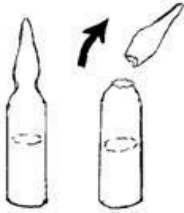
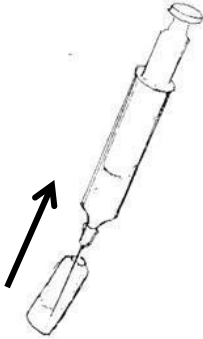

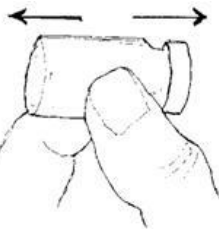

Aw be a tigi kolɔsi miniti 30 jɔɔɔn kɔɔɔ.

5. Ni a tigi fari jɛ jɛra a kan, ni a dusukun tantanni ka teli, ni ninakili sɔɔɔli ka gɛɛɛɛn a bolo, ni a nalon be ta a kan, aw be aw teliya ka epinefirini (*épinéphrine*) anpulu kelen ke a la (aderenalini) (*adrénaline*) anpulu tilayɔɔɔ naaninan, ni denmisenni don, aw be a ke a fasasira fe (walima a wolo kɔɔɔ _ aw ye sɛɛɛɛn jɛ 167 lajɛ) aw be segin a kan miniti 10 kɔɔɔɛ ni a jɛci be yen.

8 Pikiribiye labencogo

Sani aw ka pikiribiye laben, aw ka kan ka aw tege ko ni safine ni ji ye

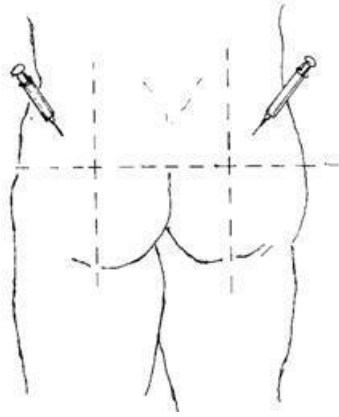
<p>1. Aw be pikiribiye walaka, ka ani a biye tobi miniti 20 jagon.</p> 	<p>2. Aw be ji bon ka bo u koro ka soro aw ma aw bolo maga a biye na</p> 	
<p>3. Aw be u don jagon na, nka aw kana aw bolo maga biye kun na ani yoro min be bisi ka ji lataa</p> 	<p>4. Aw be pikiriji butelini kun josi ni alikoli ye sani aw ka a kari</p> 	
<p>5. Aw be pikirijikelan ke ka buteli kono ji sama (aw kana a to biye kun ka bo kenema</p> 	<p>6. Furamugu be butelini min kono, aw be o datugulan manani josi ni alikoli ye walima jikalan</p> 	<p>7. Aw be pikirijikelan kono ji ke butelini kono furamugu kan</p>
<p>8. Aw be butelini kukukucu fo furamugu be ka yelen</p> 	<p>9. Aw be pikirijikelan ke ka butelini kono ji sama tuguni</p> 	<p>10. Aw be fiye bee labo pikirijikelan kono</p>

Aw be aw kolosi, aw bolo kana maga biye la, walima fen were ka se a ma, hali korimugu min sulen be alikoliji la. Ni a kera ko aw bolo sera biye ma walima ko fen were sera a ma, aw be a tobi kokura.

9 Pikiri ka kan ka ke fari yoro minnu na:

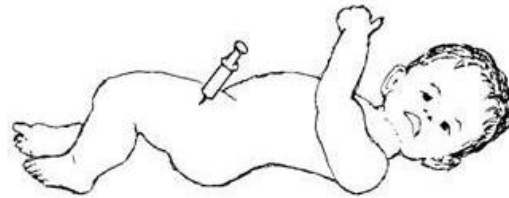
Sani aw ka pikiri ke, aw ka kan ka aw tege ko ni safine ni ji ye.

A ka fisa ka pikiri ke bobara la; aw ka kan ka a ke waati bee bobara sanfela la

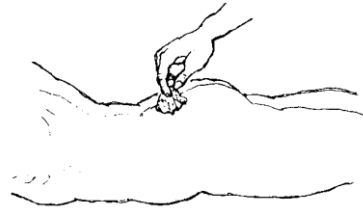
Aw ye aw janto nin na: Aw kana pikiri ke fari yoro la, joginda be yoro min na walima ni a yoro bilennen don.

Ni denyereni don walima denfitini, aw kana olu ka pikiri ke u bobara la. Aw be olu ta ke u **woro sanfela la.**

10 Pikiri kecogo

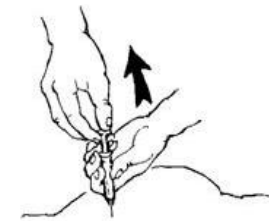
1. Ni aw b'a fe ka pikiri ke fari yoro min na, aw be o yoro ko ni safine ni ji ye (walima ni alikoli ye; nka, walasa a dimi kana bonya, aw be a to alikoli ka ja sani aw ka pikiri ke)

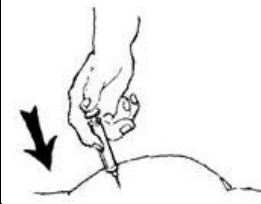
2. Aw be bije tilen ka a don. (Ni a kera ni teliya ye, o dimi te bonya)

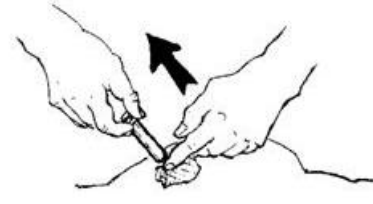
3. Sani aw ka ji lataa, yoro min be bisi, aw be o sama folo ka yelen. (Ni basi yelenna pikirijikelan kono, aw be bije bo o yoro la ka a turu yoro were la)

4. Ni basi ma yelen pikirijikelan kono, aw be furaji lataa dconi dconi

5. Aw be bije sama ka bo ani ka a yoro saniya kokura.

6. Pikiri kelen ko, aw be pikiribijne bee sananko o yoroni bee. Aw be ji ke bije kono ka a bisi ka a labo, o ko aw be pikirijikelan bee walaka ka u ko. Aw be u tobi sani aw ka baara ke ni u ye tuguni.

11 Pikiriw be denw ke lujuratɔ ye cogomin na:

Ni u be ke a kecogo puman na, furaji dow, i n'a fo minnu be ke ka boloci, olu be denw tanga ka u kisi lujura dow ma. Nka ni u be ke ni bije walima pikirijikelan tobibaliw ye, olu be se ka banajuguw bila mogo la.

Bijne walima pikirijikelan nɔgolenw be se ka banakise dow yelema mogo fe i n'a fo sidabanakise walima banajugu werew i n'a fo binedimi.

Bipew walima pikirijikelan nɔgolenw be se ka banaw bila mogo la minnu be fijne bila mogo la walima ka a faga.

Aw kana mɔɔɔ fila sɔɔɔ ni biɲe kelen ye ka sɔɔɔ aw ma a banakise faga fɔɔ.

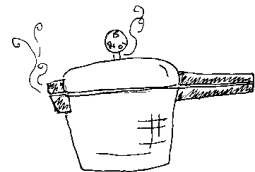
Pikiri dɔw be se ka faritenebana jugumanbaw bila mɔɔɔ la, u be se fana ka бага lase a tigi joli ma, wala ka a tulo geren walima ka kɔɔɔ werew lase a ma. Misali la, muso kɔɔɔmaw be to ka pikiri sugaya dɔ ke walasa ka u jiginni lateliya walima ka “fanga di u ma,” nka o pikiriw farati ka bon ba ma ani fana u be se ka fiɲe bila den kunseme na walima ka a faga yere.

12Pikirike minenw saniyacogo (tobicogo)

Banajugu caman be yen i n’a fɔ Sida bana (aw ye seɓen ɲe 399 laɲe), biɲedimi (aw ye seɓen ɲe 172 laɲe) ani kanjabana (aw ye seɓen ɲe 182 laɲe) olu be se ka yeɓema ka a sababu ke pikiribiɲe, miseli walima minen werew minnu banakise ma faga (olu dɔw ye tulosɔɔɔbiɲew, biɲeniw, dasususbiɲew walima bolokolimuruw). Wololajoli caman sababu be bɔ minen nɔɔɔlenw na. **Ni aw bana wolo tige walima ka a sɔɔɔ, aw ka kan ka a ke ni minen saniyalenw (tobilenw) ye.**

Minenw saniyacogo dɔw file:

- Aw be a wuli miniti 30 (Ni mɔnturu te aw bolo, aw be malo kise 1 walima kise 2 bila ji la, ni o mɔnna, o kɔɔɔ don ko minenw banakise fagara.)
- Aw be a tobi funteni na minen kerenkerennen dɔ kɔɔɔ miniti 30 kɔɔɔ
- Walima aw be u bila jaweliji la miniti 20 ɲɔɔɔn (ni aw ye jaweliji suman ni minen min ye, aw be o minen kelen ɲe 7 ji ta) walima aw be u bila alikɔli etanol (éthanol) 70% ji la. Ni aw be se, aw be ninnu dilan don o don, barisa u fanga ban ka di. (aw ye aw jiɲa biɲe kɔɔɔna ka saniya, aw be ji sama ni a ye ka tila ka a labɔ ni ji lataalan ye biɲe woni fe.)

Ni aw beka mɔɔɔ ladon, bana yeɓemata be mɔɔɔ min na, aw be to ka aw teɲew ko ni safine ni ji ye.